

Przestrzenny wymiar prawa

RED. MICHAŁ DUDEK
PIOTR ECKHARDT
MARCIN WRÓBEL

NOMOS

Geografia prawna to kształtujący się od lat 80. XX wieku interdyscyplinarny nurt badawczy tworzony głównie przez prawników oraz geografów społecznych i kulturowych. Ten kierunek, będący odpowiedzią na tzw. zwrot przestrzenny w humanistyce, podejmuje problematykę relacji prawa i przestrzeni oraz ich wzajemnego konstituowania się. W dotychczasowej polskiej literaturze zagadnienia związane z geografiami prawną w zasadzie nie były obecne. *Przestrzenny wymiar prawa* jest pierwszą w Polsce pracą zbiorową im poświęconą. Autorzy łączą różne podejścia badawcze i zainteresowania oraz czerpią inspiracje i narzędzia analizy nie tylko z samej geografii prawnej, lecz także z innych dyscyplin oraz nurtów nauk społecznych i humanistyki traktujących o przestrzeni i miejscach.

Początkowe rozdziały poruszają zagadnienia uniwersalne, takie jak wykorzystanie map w badaniu prawa i zjawisk prawnych, wy tłumaczenie zjawiska honoru przez kategorie przestrzenno-architektoniczne czy możliwości aplikacji wybranej teorii dotyczącej przestrzeni do analiz sali sądowej. W dalszej części książki autorzy podejmują rozważania nad przestrzennymi aspektami prawa obowiązującego poza Polską, odnosząc się do wielowymiarowości i nielinearności granic na przykładzie Palestyny oraz wydzielania w indyjskiej komunikacji zbiorowej miejsc dostępnych dla jednej płci. Końcowe rozdziały traktują o konkretnych zjawiskach i regulacjach w Polsce. Omawiają umiejscowienie ośrodków dla uchodźców, wytwarzanie przestrzeni i terytorium w społecznościach pasterskich, historyczny przykład przestrzennych implikacji wybranych regulacji Polski Ludowej oraz przestrzenne skutki zakazu handlu w niedziele. Analizy wymienionych zagadnień prezentują nowe możliwości badawcze wiążące się z byciem bardziej świadomym i wrażliwym na przestrzenne uwikłanie prawa.

ISBN 978-83-7688-498-1

NOMOS

KATEDRA
SOCJOLOGII
PRAWA UJ

Przestrzenny wymiar prawa

RED. MICHAŁ DUDEK
PIOTR ECKHARDT
MARCIN WRÓBEL

NOMOS

Copyright © by Zakład Wydawniczy Nomos, 2018

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji UJ

Recenzent: prof. dr hab. Hubert Izdebski

Redaktor prowadzący: Dariusz Niezgoda

Redakcja wydawnicza: Anna Zaremba

Korekta: Agnieszka Ziemińska

Projekt graficzny serii i skład: Michał Dziadkowiec
michaldziadkowiec.com

Złożono krojem Chaparral Pro

ISBN 978-83-7688-498-1

Kraków 2018

Wydanie I

Zakład Wydawniczy Nomos Sp. z o.o.

ul. Kluczborska 25/3u

31-271 Kraków

tel./fax: +48 12 626 19 21

biuro@nomos.pl

www.nomos.pl

facebook.com/zakladwydawniczynomos

Spis treści

Wstęp **7**

JOANNA PTAK-CHMIEL

Mapy prawa. Refleksje na kanwie polemiki Maartena Bavincka
i Gordona Woodmana **11**

MICHALINA SZAFRAŃSKA

Mapy przestępczości jako źródło (nie)wiedzy o zagrożeniach **33**

JAN BAZYLI KLAKLA

Honor jako panoptikon. Propozycja ujęcia przestrzennego **57**

MATEUSZ STĘPIEŃ

Czy sala sądowa coś komunikuje? Wokół koncepcji „znaczeń
ukształtowanego środowiska” Amosa Rapoporta **81**

EWA GÓRSKA

Wielowymiarowość i nielinearność współczesnych granic na
przykładzie okupowanych terytoriów Palestyny **103**

ANNA DRWAL

Społeczno-kulturowe skutki prawnej segregacji ze względu na płeć
w przestrzeni komunikacji miejskiej na przykładzie Indii **121**

MAGDALENA NAZIMEK

Przestrzenny wymiar procedury uchodźczej — problem ośrodków dla
cudzoziemców w Polsce **143**

MARCIN WRÓBEL

Przestrzeń i terytorium w życiu pasterza — geograficzno-prawne
studium przypadku **161**

PIOTR ECKHARDT

Związki prawa i przestrzeni na przykładzie wybranych regulacji Polski
Ludowej **183**

MICHAŁ DUDEK

(Od)tworzenie czy niweczenie niedzielnego domu? Zakaz
handlu w niedziele — próba (częściowej) geograficzno-prawnej
problematyzacji **199**

O autorach **227**

Wstęp

Przez bardzo długi czas nauki prawne nie dostrzegały w pełni problematyki przestrzeni, w której ludzie organizują relacje między sobą, również relacje prawnie relewantne. Przestrzeń była traktowana jako coś oczywistego i niewartego uwagi. To zaniedbanie problematyki przestrzennej w namyśle nad prawem od lat 80. XX wieku zaczęło być przełamywane wspólnymi siłami niektórych przedstawicieli nauk prawnych oraz geografów społecznych bądź kulturowych, dla których kategorie przestrzeni i miejsca oraz ich związki z prawem wcale nie były jednoznaczne i zrozumiałe same przez się. Od tamtego czasu można mówić o ukonstytuowaniu się całego nurtu badań nad przestrzennym wymiarem prawa (funkcjonującego w literaturze anglojęzycznej przede wszystkim jako *law & geography* albo *legal geography*), w którego ramach podejmuje się problematykę wzajemnego konstytuowania się oraz wpływania na siebie prawa i przestrzeni/miejsc, w których żyją ludzie — zarówno fizycznych (naturalnych, ale i stworzonych przez człowieka), jak i nadbudowanych nad nimi znaczeń (przestrzeń w sensie społecznym czy kulturowym). Nurt ten, nawet z najistotniejszymi, klasycznymi dla niego, jak i nowszymi pracami, wydaje się całkowicie nieznanym w polskiej nauce, mimo że oferuje nie tylko zupełnie nowe problemy i perspektywy badawcze, ale także daje okazję do pogłębienia zagadnień dotychczas rozważanych w oderwaniu od kategorii przestrzeni i miejsc. Jak często argumentują bowiem przedstawiciele tego kierunku, prawo jako takie jest przestrzenne. Nie tylko w kontekście granic państwowych czy właściwości sądów, ale także w innych sensach — czasami umykających uwadze ze względu na ich pozorną trywialność. Na przykład prawo celowo tworzy pewne miejsca (w końcu instytucje prawne, np. sądy, muszą się gdzieś znajdować), mimo-woleń doprowadza do ich wykształcenia się (m.in. udział prawa i instytucji

prawnych w tworzeniu niebezpiecznych miejsc, nawet całych dzielnic w miastach), reglamentuje dostęp do nich i nasze działania w nich (m.in. blokady drogowe, zakazy stadionowe, udostępnianie obszarów parków narodowych), ale i zezwala na dowolne — z pewnymi wyjątkami — przemieszczanie się w przestrzeni (rzecz jasna, jeśli nie odbywa się kary izolacyjnej). Oczywiście tych związków czy — jak chcieliby niektórzy autorzy odcinający się od myślenia w kategoriach „prawo i ...” — manifestacji przestrzenności prawa jest znacznie więcej, zwłaszcza jeśli poważnie potraktuje się tezę, że każde prawo jest przestrzenne.

Przestrzenny wymiar prawa ma na celu rozpoczęcie popularyzacji w Polsce takiego bardziej wrażliwego przestrzennie spojrzenia na prawo i zjawiska prawne, przez pokazanie na przykładach choćby części jego możliwości, ale i ograniczeń. Poszczególne rozdziały nie zawierają więc prostych rekonstrukcji zagranicznych studiów i teorii, np. bezpośrednio kojarzonych z *legal geography*. Zamiast tego stanowią oryginalne (nieraz nie tylko w skali rodzimej nauki) studia poświęcone konkretnym przejawom przestrzenności prawa i zjawisk prawnych, które są analizowane przez aplikację różnorodnych pojęć, koncepcji czy teorii, nie tylko tych rozwiniętych wyłącznie w ramach *law & geography*.

Cztery pierwsze rozdziały traktują o wybranych, w znacznej mierze uniwersalnych przejawach przestrzenności prawa, a więc bez wyraźnych nawiązań do jakiegoś konkretnego porządku prawnego. Joanna Ptak-Chmiel zajmuje się problemem tzw. kartografii prawa — sporządzania map regulacji prawnych. Zagadnienie map kontynuuje Michalina Szafrańska, skupiając się jednak na mapach przestępczości i skutkach ich ewentualnego upubliczniania. Jan Bazyli Klakla podejmuje natomiast oryginalną próbę przestrzenno-architektonicznego wytłumaczenia zjawiska honoru, istotnego nie tylko na gruncie prawa zwyczajowego, przez słynną figurę panoptykonu. Z kolei Mateusz Stępień rozważa możliwości aplikacji koncepcji Amosa Rapoporty do analiz architektury sal sądowych.

Kolejne dwa rozdziały skupiają się natomiast na konkretnych kazuśach splotu prawa i przestrzeni spoza rodzimego, polskiego kontekstu. Ewa Górska zajmuje się problematyką granic — chyba jednym z wyraźniejszych przejawów przestrzenności prawa — na przykładzie historycznej oraz aktualnej sytuacji Izraela i Palestyny. Natomiast Anna Drwal odchodzi od tej tematyki i skupia się na sytuacji jednego państwa,

komentując stosowaną w Indiach segregację przestrzeni wyłącznie dla kobiet/mężczyzn, np. w osobne wagony pociągów.

Ostatnie cztery rozdziały skupiają się na rodzimych realiach. Magdalena Nazimek omawia aktualne umiejscowienie ośrodków dla uchodźców w Polsce oraz jego możliwe społeczno-kulturowe konsekwencje. Zainteresowanie miejscami oddalonymi od dużych ośrodków miejskich widoczne jest także w opracowaniu Marcina Wróbla. Na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań terenowych — studium przypadku rodziny Szczechowiczów, pochodzących z Ratułowa (Podhale) — analizuje, jak przestrzeń w życiu pasterza przekształca się w terytorium i jaki wpływ na ten proces ma sytuacja wędrowni, wytwarzająca szczególne rozumienie czasu. Piotr Eckhardt przyjmuje natomiast perspektywę zdecydowanie bardziej miejską, choć historyczną, opisując i analizując, jak w czasach Polski Ludowej stosowano rozmaite narzędzia prawne m.in. w celu ustanawiania niewidzialnych granic, które mogły być przekraczane jedynie przez wybrane grupy osób, np. zależnie od klasowego pochodzenia. Wracając w znacznym stopniu do teraźniejszości, Michał Dudek w obliczu nie tak dawnych zmian w polskim prawie proponuje geograficzno-prawne spojrzenie na zakaz handlu w niedziele.

Oczywiście przedstawiany tom w żadnej mierze nie wyczerpuje ogromnej złożoności i wielowątkowości współczesnych badań nad przestrzennym wymiarem prawa. Te bowiem, niezależnie od tego, czy prowadzone wprost pod hasłami *legal geography* bądź *law & geography*, czy też poza nimi, ciągle wskazują na nowe zagadnienia, nowe sposoby myślenia oraz nowe rozwiązania już dostrzeżonych problemów. W obliczu tej tendencji trudno o całościowe przedstawienie nurtu badań, który wciąż się konstituuje i ulega przemianom. Dlatego też niniejszy tom aspiruje jedynie (bądź „jedynie”) do zwrócenia uwagi wszystkim tym, którzy są zainteresowani prawem i jego działaniami, na ich przestrzenny wymiar — ukazania nowych możliwości analiz prawa i rozwiązywania problemów prawnie relewantnych oraz, ostatecznie, sprowokowania do podejmowania podobnych studiów. W końcu fakt, że ta problematyka przez bardzo długi czas nie była dostrzegana, wcale nie oznacza, że nie jest ona istotna dla lepszego zrozumienia prawa i lepszego działania prawem.

Kraków, czerwiec 2018

Michał Dudek, Piotr Eckhardt, Marcin Wróbel

O autorach

ANNA DRWAL — badaczka w Katedrze Socjologii Prawa UJ, aplikantka adwokacka w Krakowskiej Izbie Adwokackiej.

MICHAŁ DUDEK — doktor nauk prawnych w Katedrze Socjologii Prawa UJ.

PIOTR ECKHARDT — doktorant w Katedrze Historii Doktryn Politycznych i Prawnych UJ i Instytucie Politologii UP oraz badacz stowarzyszony w Centrum Edukacji Prawniczej i Teorii Społecznej UW.

EWA GÓSKA — doktorantka w Katedrze Socjologii Prawa UJ i Instytucie Socjologii UJ.

JAN BAZYLI KLAKLA — doktorant w Katedrze Socjologii Prawa UJ i Instytucie Socjologii UJ.

MAGDALENA NAZIMEK — doktorantka w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa UŁ, członkini Stowarzyszenia NOMADA.

JOANNA PTAK-CHMIEL — doktorantka w Katedrze Socjologii Prawa UJ.

MATEUSZ STĘPIEŃ — doktor habilitowany nauk prawnych w Katedrze Socjologii Prawa UJ.

MICHALINA SZAFRAŃSKA — doktor nauk prawnych w Katedrze Socjologii Prawa UJ.

MARCIN WRÓBEL — doktorant w Katedrze Socjologii Prawa UJ i Instytucie Socjologii UJ.